

РОЗДІЛ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

ІНТЕГРАЦІЙНІ ДІЇ ТА ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

INTEGRATION ACTIONS AND DEVELOPMENT PROGRAMMES OF THE EUROPEAN UNION IN THE FIELD OF HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE

Статтю присвячено розгляду трансформації місця і ролі історико-культурної спадщини в інтеграційних діях і програмах розвитку Європейського Союзу. Виділено та проаналізовано етапи трансформації політики Європейського економічного співтовариства і Європейського Союзу щодо питань історико-культурної спадщини. Охарактеризовано зміни в уявленнях про історико-культурну спадщину на союзному рівні. Розглянуто процеси усвідомлення на рівні союзного керівництва розвитку почуття європейської ідентичності на основі спільних цінностей, спільної історії і культури, а також просування толерантності і взаєморозуміння між європейцями в процесах союзного будівництва. Розглянуто союзні програми, які фінансують проекти у сфері історико-культурної спадщини, а також програми, фонди та ініціативи Європейського Союзу, які підтримують потенціал сфери історико-культурної спадщини як каталізатор соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: Європа, Європейський Союз, культура, історико-культурна спадщина, інтеграція, фінансування культури, культурна політика.

Стаття посвячена рассмотрению трансформации места и роли историко-культурного наследия в интеграционных действиях и программах развития Европейского Союза. Выделены и проанализированы этапы трансформации политики Европейского экономического сообщества и Европейского Союза относительно вопросов историко-культурного наследия. Охарактеризованы изменения в представлениях об историко-культурном наследии на союзном уровне. Рассмотрены процессы осознания на уровне союзного руководства развития чувства европейской идентичности

на основе общих ценностей, совместной истории и культуры, а также продвижении толерантности и взаимопонимания между европейцами в процессах союзного строительства. Рассмотрены союзные программы, финансирующие проекты в сфере историко-культурного наследия, а также программы, фонды и инициативы Европейского Союза, поддерживающие потенциал сферы историко-культурного наследия в качестве катализатора социально-экономического развития.

Ключевые слова: Европа, Европейский Союз, культура, историко-культурное наследие, интеграция, финансирование культуры, культурная политика.

The article is devoted to the transformation of the place and role of historical and cultural heritage in the integration activities and development programs of the European Union. The text revealed the stages of transformation of the policy of the European economic community and the European Union on the issues of historical and cultural heritage, characterizing the changes in the ideas of historical and cultural heritage at the Union level, the processes of awareness at the level of the Union leadership of the development of a sense of European identity based on common values, common history and culture, as well as the promotion of tolerance and mutual understanding between Europeans in the processes of Union building. The paper highlights the Union programs, financing projects in the field of historical and cultural heritage, as well as programs, funds and initiatives of the European Union, supporting the potential of the sphere of historical and cultural heritage as a catalyst for socio-economic development.

Key words: Europe, European Union, culture, historical and cultural heritage, integration, financing of culture, cultural policy.

УДК 316.733

Ганський В.О.

к.е.н., доцент кафедри економіки та управління
Мінський інститут підприємницької діяльності

Андрійчик К.В.

старший викладач кафедри історії та туризму
Полоцький державний університет

Постановка проблеми. Культурним капіталом Європи є величезна різноманітність історико-культурної спадщини, на основі якої робляться спроби формування спільної ідентичності жителів країн Європейського Союзу. Основою повоєнних процесів європейської інтеграції було, зокрема, прагнення до зміцнення миру і створення простору безпеки, прагнення до зміцнення демократії, а також страх перед зростаючою міццю СРСР. Економічне співробітництво повинно було зробити свій внесок у поліпшення умов життя громадян та економічне зростання національних економік. Серед цілей,

поставлених перед Європейським об'єднанням вугілля та сталі, Європейською економічною спільнотою та Європейським співтовариством з атомної енергії, немає дефініції історико-культурної спадщини і згадок про інтеграцію держав-членів у цій сфері. Однак 60 років поетапної інтеграції показали, що ці процеси неможливі без участі загальних цінностей, культурної спадщини та історії. Цим і були викликані зміни в підході до сектору історико-культурної спадщини як у сфері науки і культури, так і в політиці та економіці. У результаті ЄС розробив формулу дій, що враховує роль історико-культурної

спадщини у стимулюванні соціально-економічного розвитку. Як показано в даній статті, за дотримання принципу субсидіарності сектор історико-культурної спадщини відіграє все більшу політичну та економічну роль на загальноєвропейському рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш значимими у цій сфері є ґрунтовні дослідження і публікації таких авторів, як Д. Мільчарек, А. Новак, Е. Хауснер, А. Карвінська, Я. Пурхля, И. Ріццо, А. Міґноса, Х. Наесс, Н. Обульєн, Е. Психогіопулу та ін. Однак, незважаючи на наявність окремих публікацій у цій галузі, важливі питання використання та фінансування сфери історико-культурної спадщини в рамках європейської інтеграції залишаються практично невивченими, особливо у вітчизняній економічній науці, що визначає високий ступінь актуальності даного дослідження у світлі особливої соціальної значущості цієї проблеми.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд трансформації місця і ролі історико-культурної спадщини в інтеграційних діях і програмах розвитку Європейського Союзу, а також інструментів фінансування заходів і програм у даній сфері із союзних коштів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початок активізації нового імпульсу інтеграції для багатьох країн Центральної та Східної Європи у структурі ЄС співпало зі зростанням інтересу до історико-культурної спадщини та можливостей використання його в інтеграційних діях і програмах розвитку. Для цих країн європейська інтеграція означає не тільки великі можливості фінансування проектів у сфері історико-культурної спадщини, а й розвиток нового мислення у цій сфері як на рівні центральних органів влади, так і на рівні місцевого самоврядування.

У початковий період функціонування Європейської економічної спільноти (ЄЕС) питаннями сфери історико-культурної спадщини займалася переважно Рада Європи, однак її дії були обмежені рамками рекомендацій, резолюцій та декларацій, тобто правових актів необов'язкового характеру. Дії, що використовують сферу історико-культурної спадщини (такі як підтримка проектів у контексті сталого розвитку або спрямованих на формування європейської ідентичності), були прийняті ЄЕС тільки тоді, коли виявилось, що виключно економічного або політичного співробітництва недостатньо для того, щоб європейська спільнота мала почуття спільності, яке необхідне для поглиблення процесів інтеграції.

Наявність тематики спадщини в політиці ЄЕС можна розділити на кілька етапів. У початковий період ЄЕС була зосереджена насамперед на формуванні принципів взаємодії, що враховують інтереси всіх держав-членів, та принципів демократичного представництва у процесі прийняття рішень, формуючи швидше спільність інтересів, аніж істо-

рико-культурну спільність. Однак виявилось, що цього недостатньо, щоб побудувати цілісну ЄЕС, особливо в контексті студентських протестів у 1968 р., нафтової кризи початку 1970-х років і рецесії, що послідувала за нею. Початок у цій сфері було покладено Декларацією про європейську ідентичність, прийнятою у Копенгагені 14 грудня 1973 р. [2, с. 264–267]. Наступним кроком на шляху побудови політики ЄЕС у сфері історико-культурної спадщини була резолюція Європейського Парламенту про захист прав європейської культури 1974 р., в якій пропонувалися заходи, спрямовані на захист історико-культурної спадщини шляхом створення реєстрів культурних благ, забезпечення фінансової підтримки реставраторської діяльності та боротьбу з незаконним обігом матеріальних історико-культурних цінностей. Два роки потому в перелік рекомендацій було додано просування культурного обміну у сфері спадщини, який є інструментом побудови європейської ідентичності. Ці дії виходили за рамки правової бази договору про створення ЄЕС, проте були продовжені і розвивалися в наступні роки. Наприкінці 1977 р. Європейська Комісія опублікувала комюніке для Ради ЄЕС, в якому вперше висунула завдання у сфері історико-культурної спадщини [4, с. 362–363].

Наступні п'ять років (до 1982 р.) – це період, коли стало зміцнюватися переконання, що історико-культурна спадщина може грати певну роль у реалізації цілей економічної і соціальної політики. Європейський Парламент після виборів 1979 р. створив окрему парламентську комісію з питань культурної політики, до сфери діяльності якої належали й питання історико-культурної спадщини. А Європейська Комісія направила ще одне комюніке, в якому був зроблений висновок про необхідність посилення дій ЄЕС у сфері історико-культурної спадщини. Утримуючись від формального створення єдиної культурної політики та втручання у компетенцію держав-членів, водночас пропонувалася активізація діяльності у сфері підтримки вільного переміщення культурних благ, поліпшення умов життя та праці співробітників даного сектору, збереження історико-культурної спадщини. Документ був опублікований одразу ж після першої неформальної зустрічі міністрів культури держав – членів ЄЕС, яка відбулася 17–18 вересня 1982 р. в Неаполі [4, с. 363–364].

Період 1982–1986 рр. – це час перших практичних дій ЄЕС у сфері історико-культурної спадщини. Справжнім проривом стала Урочиста декларація про Європейський Союз, підписана в Штутгарті в червні 1983 р. [1]. Глави держав-членів закликали до інтенсифікації співробітництва в галузі спадщини, зокрема в галузі просування спільної історико-культурної спадщини, що є втіленням європейської ідентичності. Документ визначав підтримку Європейського фонду й Європейського

університетського інституту у Флоренції, підвищення рівня знань щодо європейської історії і культури, вивчення можливостей реалізації спільних заходів, спрямованих на захист та просування історико-культурної спадщини, популяризацію європейської культури, зміцнення контактів між фахівцями у цій сфері країн-членів, а також більш широке розповсюдження інформації про спільну історико-культурну спадщину в ЄЕС і за її межами. З 1984 р. проводяться регулярні офіційні зустрічі міністрів, відповідальних за питання історико-культурної спадщини. Аналіз документів у цій сфері показує, що велике значення надавалося розмежуванню дій ЄЕС і держав-членів у галузі історико-культурної спадщини (згідно з принципом субсидіарності) [4, с. 362–367]. Ця сфера розглядалася передусім як елемент роботи ЄЕС, спрямований на підвищення якості життя громадян через економічний та соціальний розвиток. Європейська Рада разом з Європарламентом випустили низку резолюцій, що стосуються, зокрема, міжнародних туристичних маршрутів культурного туризму, захисту та охорони історико-культурної спадщини.

У 1980-ті роки була розроблена ініціатива «Європейське місто культури» (1985 р.), яка нині називається «Культурна столиця Європи». Була також розроблена перша програма, яка фінансує проекти у сфері історико-культурної спадщини, завдання якої – підтримка реставраційних робіт, установлення стандартів у галузі технічного обслуговування пам'яток історії та культури, а також привернення уваги влади і громадськості до проблем збереження історико-культурної спадщини, створення європейської мережі співпраці в даній сфері [8, с. 38–41].

Наступним етапом розвитку дій ЄЕС у галузі історико-культурної спадщини став період 1987–1992 рр. Особливо важливим був 1987 р., оскільки саме тоді було створено Раду міністрів, відповідальних за питання історико-культурної спадщини; вона збиралася, як правило, один чи два рази на рік у державах, головуючих в ЄЕС у цьому півріччі. У цей час також був створений Комітет із питань культури, який представляв собою робочу групу експертів з усіх держав-членів, що регулярно зустрічаються для узгодження окремих елементів дій ЄЕС у цій сфері. 17 листопада 1989 р. Європейський Парламент прийняв ще один важливий для історико-культурної спадщини документ – Initiating cultural activities in the EC («Початок культурної діяльності ЄЕС») [1].

Реальний початок діям у рамках політики ЄЕС у сфері історико-культурної спадщини поклато підписання Маастрихтського договору, який набув чинності 1 листопада 1993 р., даючи формальний початок не тільки Європейському Союзу (ЄС), а і його діяльності у сфері історико-культурної спадщини. Вже в ст. 3 Договору було записано, що однією із цілей Союзу є сприяння розквіту культур

держав-членів. Сфері культури була присвячена окрема стаття, в якій чітко зазначено, що в компетенції ЄС знаходиться заохочення культурного розмаїття Європи за одночасного підкреслення значення спільної європейської спадщини. Проте Євросоюз не повинен і не може замінити держави-члени у формуванні політики у сфері історико-культурної спадщини – згідно з принципом субсидіарності, ЄС може лише доповнювати дії національних держав у перерахованих областях [1].

Особливої уваги заслуговує параграф 4, що підкреслює необхідність включення питань історико-культурної спадщини в процеси формування політик співтовариства в інших сферах. Завдяки цьому історико-культурна спадщина стала присутня у структурних фондах і програмах спільноти, не призначених безпосередньо для цієї сфери. Маастрихтський договір не порушив правила консенсусу під час ухвалення рішень у сфері історико-культурної спадщини Радою міністрів культури. Нова версія чинного договору, введена Лісабонським договором [1], змінила ці принципи. Історико-культурна спадщина поряд з іншими галузями була охоплена принципом голосування кваліфікованою більшістю і звичайною законодавчою процедурою. Додаткові умови, що застосовуються в ЄС до сфери історико-культурної спадщини, включають у себе ст. 107 Договору [1], яка дає змогу державам-членам фінансове сприяння у сфері просування здобутків історії і культури та охорони об'єктів історико-культурної спадщини за умови, що такі дії не порушують визначених в ЄС правил вільної конкуренції.

У XXI ст. проривом у цій сфері виявився документ «Європейський порядок денний для культури в епоху глобалізації світу», який визначає сферу діяльності ЄС у галузі культури, історико-культурної спадщини: заохочення культурного розмаїття та міжкультурного діалогу, просування та використання культури як каталізатора творчості та інновацій у контексті цілей Лісабонської стратегії, просування історико-культурної спадщини як важливого елементу побудови зовнішніх відносин ЄС, а також точок дотику і угод з іншими партнерами, що не входять в ЄС [3, с. 44–46].

Нині в ЄС діяльність у сфері історико-культурної спадщини фінансується з двох джерел. Перше джерело – це союзні програми і особливості, основний інструмент культурної політики ЄС, яким раніше була програма «Культура 2007–2013», а з 2014 р. є програма «Творча Європа». Друге джерело – це можливість фінансування проектів у сфері історико-культурної спадщини європейськими структурними фондами. Союзні програми підтримують реалізацію так званих «м'яких проектів», які в разі історико-культурної спадщини переважно концентруються на реалізації заходів у сфері спадщини, наукових досліджень та

освітніх програм, відновлювальних та реставраційних робіт. Організації, які хотіли б реалізувати проект, пов'язаний з інфраструктурою спадщини (ремонтно-реставраційні та відновлювальні роботи, адаптація для сучасного використання об'єктів індустріальної або військової спадщини), можуть одержати таку підтримку у рамках програм, що реалізуються з бюджету структурних фондів ЄС. Додатковою відмінністю між цими двома джерелами фінансування є необхідність міжнародного співробітництва в рамках програм ЄС, яке не є обов'язковою у рамках операційних програм, що фінансуються зі структурних фондів ЄС. На відміну від союзних програм (які здебільшого знаходяться у віданні Європейської Комісії і доступні для всіх держав-членів на таких же принципах) діапазон можливостей фінансування історико-культурної спадщини в рамках структурних фондів залежить від кожної окремої держави – члена ЄС. Саме вони формують і погоджують з Європейською Комісією операційні програми, вирішуючи тим самим питання пріоритетності фінансування проектів у галузі історико-культурної спадщини в конкретний період дії тієї чи іншої програми.

Як уже зазначалося, перша програма ЄС у сфері історико-культурної спадщини, зокрема охорони об'єктів архітектурної спадщини, була розроблена ще у 1980-ті роки. Проте тільки наступне десятиліття дало змогу більш широкому розвитку союзних програм у галузі збереження і популяризації спільної європейської історико-культурної спадщини. В Європейській Комісії функціонувала генеральна дирекція, відповідальна за дії у сфері історико-культурної спадщини, і координувала три програми: «Рафаель» (охорона історико-культурної спадщини), «Калейдоскоп» (мистецтво і творчість), а також «Аріан» (книжкова справа), які пізніше були замінені рамковою програмою «Культура 2000» (2000–2006 рр.), а потім – «Культурою 2007–2013». Питання історико-культурної спадщини враховуються нині в багатьох союзних програмах (наприклад, «Європа для громадян», яка ґрунтується на ст. 167 Договору, програма «Навчання через все життя», «Молодь» або «Рамкова програма у сфері досліджень і технологічного розвитку»), а також у численних операційних програмах у державах-членах, що фінансуються з коштів структурних фондів ЄС. Історико-культурна спадщина являє собою елемент Європейської політики сусідства, зокрема в аспекті, що стосується держав, які лежать на південь від ЄС: Євро-Середземноморський фонд діалогу культур імені Анни Лінд, який є основним інструментом соціальної програми барселонського процесу «Союз для Середземномор'я». Завдяки цьому можна стверджувати, що історико-культурна спадщина знаходиться в орбіті інтересів ЄС у різних сферах. Ця ситуація, однак, має також негативний аспект:

деякі фахівці бачать у цьому інструментальне трактування історико-культурної спадщини як на європейському, так і на національному рівнях.

Програма «Культура», що функціонувала в період 2007–2013 рр. із загальним бюджетом 400 млн. євро, мала характер рамкової програми, тобто охоплювала всі сфери культури і попередні дії ЄС щодо цього сектору. Були виділені три основні цілі цієї програми: просування міжкультурного діалогу; сприяння мобільності людей зі сфери управління і дослідження історико-культурної спадщини; підтримка міжнародного обміну об'єктами спадщини.

Більше всього коштів у рамках цієї програми (77%) було призначено на проекти, що реалізовувалися операторами історико-культурної спадщини з усієї Європи. Їх основою було партнерство (не менше трьох співвиконавців у короткострокових проектах і не менше п'яти – у довгострокових), некомерційний характер і обсяг бюджету (від 100 тис. євро, з яких 50% могло бути грантом Європейської Комісії). Крім проектів за участю організацій із країн, що беруть участь у програмі, також була передбачена можливість реалізації проектів у третій країнах. У проектах другого типу організації, що діють на рівні ЄС, могли отримати операційні гранти. У рамках програми вручається також нагорода імені Меліни Меркурі (для міст, які у цьому році мають звання Європейської столиці культури). Європейський Союз, окрім того, вручає окремі премії в галузі історико-культурної спадщини, архітектури та мистецтва.

На 2014–2020 рр. призначена програма, яка поєднує у собі сфери програм «Культура» та «Медіа». Бюджет програми становить 1,8 млрд. євро, що повинно істотно вплинути на поліпшення ситуації в секторі історико-культурної спадщини та творчих індустріях в Європі. Безпосередній облік цих останніх категорій являє собою певну новизну в підході ЄС, показуючи, що в ЄС усвідомлюють роль історико-культурної спадщини у створенні робочих місць і стимулюванні економічного зростання в Європі, що, своєю чергою, узгоджується з положеннями стратегії «Європа-2020».

Стратегія передбачає бачення соціальної ринкової економіки для Європи XXI ст. і визначає такі пріоритети: а) розумне зростання: розвиток економіки, заснованої на знаннях та інноваціях; б) стале зростання: створення економіки, заснованої на доцільному використанні ресурсів, екології і конкуренції; в) всеосяжне зростання: сприяння підвищенню рівня зайнятості населення, досягненню соціальної і територіальної згоди [1].

Готуючи пропозицію програми, Європейська Комісія передбачила 210 млн. євро на новий механізм фінансових гарантій, які будуть давати змогу невеликим суб'єктам отримувати банківські кредити, а також 60 млн. євро на підтримку політики співробітництва та інноваційного підходу до ство-

рення публічності і нових бізнес-моделей у сфері історико-культурної спадщини.

Інтерес інституцій ЄС до впливу історико-культурної спадщини на соціальний і економічний розвиток був спочатку незначним. Першою програмою ЄС, яка брала до уваги соціально-економічний вимір історико-культурної спадщини, щоправда, в дуже обмеженому обсязі, була Рамкова програма «Культура 2000». Однією з її цілей, згаданої на сьомому місці, був облік ролі історико-культурної спадщини в соціально-економічному розвитку. Від прямого обліку цього виміру історико-культурної спадщини в черговій програмі ЄС «Культура 2007–2013», однак, відмовилися. Перше дослідження внеску історико-культурної спадщини в економіку було зроблене на замовлення Генеральної дирекції з питань освіти і культури тільки в 2005–2007 рр. До уваги приймалася не тільки історико-культурна спадщина як традиційна галузь сфери культури, а й культурні та креативні індустрії. Результати дослідження показують, що історико-культурна спадщина відіграє важливу роль в економіці країн – членів ЄС. Обороти у цій та суміжних галузях майже в 2,5 рази більше, ніж в автомобільній промисловості й у сфері нових технологій. Середня додана вартість сектору у ВВП Європейського Союзу становила 2,6% – більше ніж у секторі нерухомості, хімічної та текстильної промисловості. Найвищі показники (вище 3%) припадають на Францію, Великобританію, Норвегію, Фінляндію і Данію. Центральна і Східна Європа в цьому рейтингу представлена не дуже добре: Польща – 1,2%, Чехія – 2,3%, Словаччина – 2%, Словенія – 2,2%, Естонія – 2,3%, Литва – 1,7%, Латвія – 1,6%, Румунія – 1,4%, Болгарія – 1,2%. Сфера історико-культурної спадщини і суміжні індустрії є також важливим роботодавцем: 3,1% працівників в ЄС працюють у широко трактованій сфері культури. Більше того, зайнятість у цьому секторі стабільно зростає, тоді як загальний рівень зайнятості в ЄС може навіть в окремі періоди падати. У цілому в країнах, що приєдналися до ЄС вже в XXI ст., загальна зайнятість у сфері історико-культурної спадщини і культурного туризму, за різними оцінками, становить близько 2,5% від загальної чисельності працюючих [7, с. 222–234].

Прошло досить багато часу, перш ніж сфера історико-культурної спадщини як окрема сфера втручання з'явилася в постановах Європейського фонду регіонального розвитку. Тільки починаючи з фінансового періоду 2007–2013 рр. він включає проекти інвестицій у культуру, тобто на захист та популяризацію історико-культурної спадщини та розвиток культурної інфраструктури, підтримку соціально-економічного розвитку, збалансований розвиток туризму та підвищення привабливості регіонів, будучи підтримкою для вдосконалення послуг у сфері історико-культурної спадщини з

високою доданою вартістю. Попередній фінансовий період 2000–2006 рр. включав заходи у сфері історико-культурної спадщини лише у поєднанні з туризмом та з акцентом на нього. Нові положення про структурні фонди дають змогу вже більш широке використання цих коштів у сфері історико-культурної спадщини, яка сама по собі розглядається вже як сфера, що безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток.

Роль історико-культурної спадщини у сталому розвитку регіонів підкреслює комюніке Єврокомісії для Європейського Парламенту та Європейської Ради, яке стосується політики згуртування і ролі міст щодо зростання зайнятості в регіонах. Міста розглядаються як основа розвитку країн ЄС. Саме вони є центрами залучення інвестицій і забезпечують основну масу зайнятості. Щоб забезпечити їхню привабливість у цьому сенсі, необхідно звернути увагу на базові питання: фізична доступність і транспорт, доступність послуг, навколишнє середовище та сфера культури. На думку авторів документа, історико-культурна спадщина може стати основою стратегічного планування розвитку і регенерації міст. Політика у цій сфері, яка просуває місцеву історико-культурну спадщину, у поєднанні з відповідною інфраструктурою викликає підвищення привабливості міста для мешканців, працівників, бізнесу та туристів. Вона підвищує почуття гордості від приналежності до цієї спільноти і впливає на формування відповідної самосвідомості. Не тільки реставраційні та ремонтно-відновлювальні роботи, а й культурна пропозиція міста може істотно змінити його сприйняття і просувати його нову якість, новий бренд міста. Не слід також забувати й про істотну роль історико-культурної спадщини в міжкультурному діалозі, який ведеться у все більш різноманітних соціальних та етнічних умовах міст, індустріях культури і туризму культурного.

Про зміну мислення про історико-культурну спадщину на європейському рівні свідчить комюніке Комісії з питань європейського порядку денного в галузі культури в епоху глобалізації світу, його цілі визначені як: популяризація культурного розмаїття та міжкультурного діалогу; популяризація історико-культурної спадщини для стимулювання творчості в інтересах економічного зростання та зайнятості в рамках реалізації Лісабонської стратегії [1]; популяризація історико-культурної спадщини як важливого елемента в міжнародних відносинах ЄС.

Документ також звертає увагу на те, що безпосередньо не стосується ні історико-культурної спадщини, ні навіть мистецтва. На цей раз акцент робиться на інші аспекти діяльності, що не означає відходу від традиційного сектору історико-культурної спадщини, який також може вплинути на реалізацію зазначених цілей. Творці порядку денного мали за мету підвищення значення історико-куль-

турної спадщини в політиці ЄС і звернули увагу на велику роль, яку можуть грати історико-культурна спадщина і культура у цілому. Є шанс, що завдяки запропонованому так званому відкритому методу координації держави-члени будуть відчувати себе зобов'язаними враховувати ці цілі в реалізації своєї політики. Як зазначалося у доповіді «Економіка культури в Європі», історико-культурна спадщина та пов'язані з ним творчі індустрії роблять свій внесок у створення робочих місць, збільшення ВВП і стимулювання економічного зростання. Креативність є основною особливістю сектору культури і водночас базою соціальної і технологічної інновативності, яка стимулює підвищення конкурентоспроможності та створення нових робочих місць [5, с. 117–123].

Комюніке включає наступні конкретні цілі: 1) популяризація творчості в освіті за допомогою участі сектору історико-культурної спадщини у формуванні культурного потенціалу як конкретного внеску та засоби безперервної освіти й пропаганди культури та мистецтва у формальній та неформальній освіті; 2) сприяння збільшенню потенціалу у сфері культури шляхом підтримки навчання співробітників сектору історико-культурної спадщини у сфері управління, підприємництва, знання європейського контексту, функціонування ринку і розвитку інноваційних джерел фінансування та підвищення їх доступності; 3) створення творчих партнерських відносин між сектором історико-культурної спадщини та суміжними секторами (інформаційно-комунікаційного, досліджень, туризму, соціального партнерства і т. д.) для зміцнення соціального й економічного впливу інвестицій в культуру і творчість, зокрема щодо заохочення економічного зростання й створення робочих місць, а також розвитку та підвищення інвестиційної привабливості регіонів і міст [1].

У подібному дусі була сформульована й Резолюція Ради ЄС від 16 листопада 2007 р. щодо європейського плану дій в інтересах культури та його підсумків, в яких згадується про необхідність використання зв'язків між культурою та освітою, надання можливостей для освіти особам із сектору історико-культурної спадщини та супутніх індустрій, а також у створенні середовища, сприятливого для розвитку галузі.

Країни Центральної та Східної Європи (Польща, Словаччина, Угорщина та ін.) використовують європейські кошти на історико-культурну спадщину починаючи з 1990-х років. Спочатку організації та установи історико-культурної спадщини із цих країн могли приймати участь у проектах співфінансування ЄС тільки як партнери. З другої половини 1990-х років вони вже могли підписувати відповідні меморандуми щодо своєї участі в програмах, а завдяки сплаті внесків організації та установи могли приймати участь у заходах уже як партнери. Польські, словацькі та угорські орга-

нізації працювали як із програмами захисту архітектурної спадщини, так і з програмами «Аріан», «Калейдоскоп» і «Рафаель». Після їх закінчення почали функціонувати нові покоління програм.

Можливості фінансування проектів у сфері історико-культурної спадщини були також у програмах, що передували вступу цих країн до ЄС (зокрема, у програмі PHARE), а після їх вступу до ЄС – уже в програмах, що фінансуються з коштів структурних фондів. Польща, Словаччина та Угорщина стали членами ЄС разом з іншими країнами Центральної та Східної Європи в середині фінансового періоду 2000–2006 рр. Із цієї причини не була створена окрема програма, у рамках якої ці країни могли б отримувати кошти на історико-культурну спадщину з фондів ЄС. Водночас можливості для фінансування спадщини з'явилися у програмах, зосереджених на інших сферах. Зокрема, інтегрована операційна програма регіонального розвитку містила пункт «Розвиток туризму і культури», який передбачав підтримку діяльності у сфері культури та визначав, серед іншого, такі цілі: збільшення значення культури та туризму як каталізаторів соціально-економічного розвитку, полегшення доступу до об'єктів історико-культурної спадщини і туризму, підвищення конкурентоспроможності регіональних туристичних і культурних продуктів і через це – вплив на зростання туристичного руху. Крім того, проекти, пов'язані з історико-культурною спадщиною, підтримувалися у рамках пунктів «Сільські території», «Території, що підлягають реструктуризації», «Деградовані міські райони, постіндустріальні та колишні військові об'єкти і території», «Мікропідприємства». Проекти у сфері туризму і культури, які були передбачені до реалізації на території міста до п'яти тисяч жителів, змогли отримати підтримку в рамках секторної операційної програми «Реструктуризація та модернізація продовольчого сектору та розвиток сільських районів», у рамках заходу «Реконструкція сільської місцевості, збереження та захист історико-культурної спадщини». А приватні підприємства, що працюють у сфері туризму і культури, могли претендувати на дофінансування проектів у рамках секторної операційної програми «Зростання конкурентоспроможності підприємств» [6, с. 87–92].

У наступну фінансову перспективу на 2007–2013 рр. удалося створити більш широкий спектр можливостей для підтримки історико-культурної спадщини. Основною програмою, яка повинна була служити цьому, була операційна програма «Інфраструктура і навколишнє середовище». Її мета – підвищення інвестиційної привабливості країн – членів ЄС та їхніх регіонів шляхом розвитку технічної інфраструктури за одночасного поліпшення стану навколишнього середовища, захисту здоров'я та збереження культурної самобутності та розвитку територіальної єдності. Проекти в галузі історико-культурної спадщини могли

бути реалізовані, головним чином, у рамках пріоритету «Культура і спадщина», основна ідея якого – використання потенціалу історико-культурної спадщини світового й європейського значення для підвищення привабливості країн – членів ЄС. Пріоритет був розділений на три дії, у рамках яких було можливе виконання таких проектів: охорона та збереження історико-культурної спадщини над-регіонального значення, поліпшення стану інфраструктури культури надрегіонального рівня та розширення доступу до культури, розвиток інфраструктури художньої освіти. У рамках цього пріоритету була можлива реалізація проектів, пов'язаних із модернізацією, будівництвом, розвитком та адаптацією до нових цілей інфраструктури культури та історико-культурної спадщини, а також проектів, що стосувалися охорони історико-культурної спадщини європейського та світового значення.

Водночас можливості фінансування проектів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною, припускали також інші галузеві операційні програми: «Людський капітал», «Інноваційна економіка», «Розвиток сільських територій», «Сталий розвиток сектору рибальства та прибережних рибальських зон» та ін. Важливо, що проекти регіонального значення отримали можливість фінансування з десятків програм, які адмініструються національними державними органами регіонального рівня [9, с. 153–169].

Фінансування з європейських коштів дало змогу організаціям із країн, що приєдналися до ЄС, розширити свою діяльність і встановити іноземні контакти за допомогою участі в наступних етапах програм ЄС у сфері культури та розвитку. Наприклад, основна мета проекту Cult Rural – промоція спадщини у сфері традиційної народної культури шляхом співпраці між музеями, науковими установами та громадськими організаціями.

Вступ до ЄС змінив також і перспективу, з якої до цього розглядалася історико-культурна спадщина. По-перше, бажання використовувати кошти ЄС стимулює довгострокове і стратегічне планування, які проявляються у необхідності підготовки планів розвитку та супутніх програм. У сфері історико-культурної спадщини це стало новацією. Крім того, участь у програмах, які підтримуються коштами з фондів ЄС, стимулює збільшення капітальних видатків на спадщину з бюджетів центральних і місцевих органів влади. Це пов'язано з тим, що кошти ЄС ніколи не становлять 100% бюджету проекту, і кожен проект вимагає власного фінансового внеску країни-заявника. Змінилося також саме мислення про історико-культурну спадщину. Вперше суб'єкти, які приймають рішення, повинні задуматися про те, якою повинна бути роль спадщини в стратегічних планах розвитку регіону та держави. На зміну погляду на історико-культурну спадщину вплинула також участь десят-

ків міст Центральної та Східної Європи в конкурсі на звання Європейської столиці культури. Щоб взяти участь у конкурсі, міста повинні не тільки підготувати пропозиції культурних заходів на рік, а й передусім створити глобальне бачення розвитку, яке акцентувало б місце історико-культурної спадщини в довгостроковій стратегії міста.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, разом із розпізнаванням потенціалу сфери історико-культурної спадщини як активного елемента економічної системи Європейського Союзу збільшується кількість програм, фондів та ініціатив Співтовариства, що підтримують потенціал цієї сфери як каталізатор соціально-економічного розвитку. Однак слід мати на увазі, що історико-культурна спадщина і культура у цілому можуть виконувати також й інші функції. Роль культурних контактів (наприклад, через туризм) у створенні спільності ідей та цінностей, які є ключовими для європейської інтеграції, не слід недооцінювати. Варто відзначити, що Європейська Комісія, розуміючи важливість історико-культурної спадщини у формуванні почуття приналежності до ЄС, розробила окрему програму «Європа для громадян», яка мала на меті, зокрема, розвиток почуття європейської ідентичності на основі загальних цінностей, історії та культури, а також просування толерантності і взаєморозуміння між європейцями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Доступ до законодавства Європейського Союзу / EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html> (дата звернення: 21.07.2018).
2. Європейська інтеграція. Вибрані проблеми / за ред. Д. Мільчарек, А.З. Новак. Варшава: Центр Європи Варшавського університету, 2013. 364 с.
3. Міжнародні економічні відносини та перспективи національного розвитку: сучасні виклики та рішення / за ред. М.І. Флейчук, В.О. Ганський, В.В. Козловський. Даугавпілс: ДаугаваПринт, 2018. 368 с.
4. Культура і розвиток / за ред. Е. Хауснер, А. Карвінська, Я. Пурхля. Варшава: Національний центр культури, 2013. 518 с.
5. Наесс Н.Е. Новий порядок денний? Європейський Союз і культурна політика. Лондон: Альянс Публішинг Траст, 2009. 200 с.
6. Обульєн Н. Чому ми потребуємо європейської культурної політики. Вплив розширення ЄС на культурну політику в країнах з перехідною економікою. Амстердам: Європейський культурний фонд, 2005. 117 с.
7. Психогіопулу Е. Інтеграція культурних міркувань у законодавство і політику ЄС. Лейден, Бостон: Мартінус Ніїхоф Публішер, 2008. 402 с.
8. Ріццо І., Мігноса А. Довідник з економіки культурної спадщини. Нортгемптон: Едвард Елґар Публішинг, 2013. 640 с.
9. Економіка культури в Європі. Дослідження, підготовлене для Європейської Комісії. Брюссель: КЕА Європейські справи, 2006. 355 с.